

ДЖЕРЕЛА ЗОВНІШНЬОГО ФІНАНСУВАННЯ АГРАРНИХ ПІДПРИЄМСТВ

У статті розкрито суть видів зовнішніх джерел фінансування аграрних підприємств, а саме: банківських кредитів, бюджетного фінансування, випуску акцій (коштів інвесторів) та лізингу, а також виявлено їхні переваги, недоліки, особливості використання та сучасний рівень розвитку як в Україні, так і за кордоном.

Ключові слова: зовнішні джерела фінансування, аграрні підприємства, банківські кредити, бюджетне фінансування, випуск акцій, кошти інвесторів, лізинг.

В статті раскрыта суть видов внешних источников финансирования аграрных предприятий, а именно: банковских кредитов, бюджетного финансирования, выпуска акций (денежных средств инвесторов) и лизинга, а также выявлены их преимущества, недостатки, особенности использования и современный уровень развития как в Украине, так и за рубежом.

Ключевые слова: внешние источники финансирования, аграрные предприятия, банковские кредиты, бюджетное финансирование, выпуск акций, средства инвесторов, лизинг.

The article presents the types' essence of external sources of financing agricultural enterprises such as: bank's loans, government funding, issuing shares, leasing and discovered their advantages and disadvantages, especially the use and current level of development in Ukraine and beyond abroad.

Key words: external sources of financing, agricultural enterprises, bank's loans, government financing, the issuance of shares, investment funds, leasing.

Постановка проблеми. На сьогодні сільське господарство є найменш рентабельним видом господарської діяльності. Однією з причин збитковості та низьких результатів господарювання в сільському господарстві є недостатність власних обігових коштів у аграрних підприємств. Рівень забезпечення сільського господарства тракторами, комбайнами становить 45-50 відсотків від потреби. Понад 90 відсотків технічних засобів потребують негайної заміни внаслідок їх зношеності. За умови обмеженості внутрішніх джерел фінансування, врятувати та вивести підприємства АПК України на якісно новий рівень зможуть зовнішні джерела фінансування, проте і тут існують певні проблеми та особливості використання цих джерел. Для ефективного фінансування діяльності аграрних підприємств необхідно чітко розуміти ці особливості та труднощі, з якими доведеться зіткнутися при використанні того чи іншого зовнішнього джерела фінансування.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Актуальність проблеми залучення зовнішніх джерел фінансування аграрних підприємств засвідчує низка публікацій закордонних та вітчизняних економістів. Лізинг як інструмент фінансування сільсько-господарських підприємств аналізується у працях В. Г. Чабана, Г. В. Черевка. Роль прямих інвестицій досліджували у своїх роботах В. Г. Андрійчук. Кредитним забезпеченням діяльності агропідприємств

займалися С. М. Колотуха, І. П. Борейко. Значення державної підтримки для розвитку АПК України вивчав І. Я. Чугунов.

Як видно із наведеного аналізу публікацій, питанню зовнішніх джерел фінансування аграрних підприємств була приділена значна увага як з боку вітчизняних, так і закордонних науковців, проте у переважній більшості випадків учені зосереджували свою увагу лише на одному виді зовнішнього фінансування та його перевагах. Поза їх увагою залишилися недоліки та особливості використання цих видів, а також не було наведено цілісного аналізу всіх видів зовнішніх джерел фінансування.

Мета статті. Метою статті є оцінка основних видів зовнішніх джерел фінансування аграрних підприємств та визначення особливостей їх використання в умовах економіки України. Задля досягнення поставленої мети необхідно виконати такі завдання:

- виділити види зовнішніх джерел фінансування аграрних підприємств;
- виявити переваги та недоліки видів зовнішнього фінансування підприємств АПК;
- з'ясувати особливості їх використання в Україні та за кордоном.

Виклад основного матеріалу. Для України аграрний сектор має особливо велике значення, оскільки являє собою одну із провідних галузей економіки. В Україні в сільському господарстві

зайнята 1/3 працездатного населення та 12 % основних засобів. Ефективне сільськогосподарське виробництво – вирішальна умова забезпечення продовольчої безпеки країни. У зв'язку з низькою прибутковістю сільського господарства, під загрозою опинився не тільки розвиток українського села, але й продовольча безпека країни. Унаслідок нестачі власних оборотних коштів, близько 90 % сільськогосподарської техніки відпрацювали свій строк корисного використання, але залишаються на балансі підприємств, оскільки ті не мають коштів, щоб замінити стару техніку [2, с. 44-45]. Через застарілу техніку зменшується продуктивність праці в галузі і, як наслідок, зменшуються і без того малі прибутки аграрних підприємств. Розірвати це «порочне коло» можна за допомогою зовнішніх джерел фінансування підприємств сільськогосподарської галузі.

О. І. Шкуратов надає вичерпний список можливих зовнішніх джерел фінансування діяльності підприємств АПК, а саме:

- банківські кредити;
- бюджетне фінансування;
- випуск акцій (кошти інвесторів);
- лізинг [10].

Проаналізуємо кожне із наведених вище джерел.

Кредит для аграріїв є одним із найважливіших зовнішніх джерел інвестиційної діяльності сільськогосподарських підприємств.

Зарубіжний досвід свідчить, що в економічно розвинутих країнах функціонує добре розгалужена кредитна система, яка стимулює ефективний розвиток кредитних відносин і кредитного забезпечення. До країн із найвищою питомою вагою позичкових коштів у аграрному капіталі належать Англія та Німеччина – близько 50 %, Франція – понад 40, Італія та Бельгія – понад 30 %. У країнах Європейського Союзу 40 % господарств повністю залежать від залучення позичкових коштів і лише 25 % фермерських господарств обходиться без банківських кредитів. В Україні лише 20 % фермерів користуються кредитами для фінансування оборотних коштів, не кажучи вже про основні засоби [7; 8].

Відповідно до офіційних статистичних даних Національного Банку України, на кінець жовтня 2012 року банки видали підприємствам сільського господарства кредитів на 37,8 млрд грн, і це при загальному обсязі кредитування економіки України в розмірі 601 млрд грн, до речі, лише 3,3 із 37,8 млрд грн – це довгострокові кредити, решта – короткострокові (17 млрд грн) та середньострокові (17,5 млрд грн) кредити.

Наведені показники є свідченням того, що інвестування та кредитування сільськогосподарських товаровиробників залишаються досить ризиковою справою, а аграрний сектор є інвестиційно непривабливим, що можна пояснити причинами, наведеними на рис. 1.

Рис. 1. Причини інвестиційної непривабливості та підвищеної ризикованості кредитування аграрного сектору економіки

В Україні комерційні банки надають сільськогосподарським підприємствам в основному короткострокові кредити, які використовуються для поточного операційного забезпечення господарської діяльності. Недостатня доступність таких кредитів протягом усього виробничого циклу, особливо позик, які

надаються без забезпечення, або позик на придбання оборотних засобів, перешкоджає належному ресурсному забезпеченню багатьох товаровиробників, що є причиною низької врожайності культур в українських сільськогосподарських підприємствах, невисокого рівня їхніх доходів, низької якості продукції.

Державна політика в галузі підтримки фінансування сільського господарства спрямована на зменшення процентних ставок, що виплачуються за кредитами комерційних банків і кредитних спілок, шляхом часткової компенсації процентної ставки [4, с. 98].

Бюджетне фінансування. Недостатність власних ресурсів, обмеження доступу до кредитних ресурсів банків та їхнє суттєве подорожчання призводять до посилення ролі держави у забезпеченні інвестицій у сільське господарство. Один з аспектів втручання держави у процеси капіталоутворення пов'язаний із асигнуваннями державного бюджету на капіталовкладення, за допомогою яких держава прагне певною мірою впливати на ринкову кон'юнктуру та економічне зростання. У ринково розвинутих країнах капіталовкладення за рахунок коштів державного бюджету є важливим фактором суспільного відтворення, джерелом модернізації та розширення основного капіталу, засобом стимулювання його нагромадження

За експертними розрахунками, при розробці загальнодержавної комплексної програми розвитку українського села на період до 2015 року потреба в основних засобах становитиме 449,3 млрд грн [6, с. 158]. На відтворення технічного потенціалу аграрного виробництва, доведення його до рівня технологічної потреби необхідно щороку інвестувати на придбання технічних засобів 28,5 млрд грн [9, с. 127]. Для порівняння: у 2009 році країнами Євросоюзу було витрачено 71 млрд євро на підтримку сільського господарства. Як відомо, землі України становлять п'яту частину земель Європи. Враховуючи це, наша держава мала б виділяти кошти у розмірі 14,2 млрд євро, що становить 156,2 млрд грн, натомість на підтримку галузі сільського господарства у 2009 році було витрачено лише 5,9 млрд грн [5, с. 95].

За останні роки єдиним шляхом виходу із кризового стану аграрного сектора економіки практично всі вчені визнають необхідність державної фінансової підтримки сільськогосподарських товаровиробників. Ідея пільгового кредитування сільського господарства України розглядається базовою як самими товаровиробниками, так і вченими. Основним недоліком цього виду фінансування є його обмеженість та непрозорість обрання тих підприємств, які можуть розраховувати на державні пільги чи допомогу.

Акції. У класичному розумінні IPO (Initial Public Offering) – це публічна пропозиція інвесторам стати акціонерами компанії, зроблена нею вперше на міжнародній фондовій біржі. Таке розміщення акцій надає компаніям низку переваг. По-перше, значно підвищує імідж компанії; по-друге, розглядається як засіб фінансування подальшого розвитку компанії, оскільки відкривається доступ до дешевших джерел такого фінансування, адже йдеться про продаж акцій, за якого компанія не несе ніяких зобов'язань щодо виплати процентів, що має місце у випадках взяття кредиту чи випуску облігацій; по-третє, дає змогу залучати значно більше коштів, ніж за альтернативних джерел фінансування; по-четверте, за котируванням акцій на біржі компанії визначають свою капіталізацію або реальну ринкову вартість.

Але щоб вийти на рівень IPO потрібно мати достатньо ефективний, високоорганізований, відкритий (чистий) бізнес. Такі компанії повинні пройти міжнародний аудит і потім регулярно публікувати інформацію про свій фінансовий стан та про власників, які володіють більше 5 % акцій компанії. Причому на серйозних міжнародних фондових біржах розміщують не дрібні, а достатньо великі пакети акцій, близькі до блокуючого, а інколи навіть до 50 %.

Як показує практика, вихід на IPO вимагає кількох років, оскільки передбачає формування кредитної історії, здійснення переходу систем звітності на міжнародні стандарти, оцінку альтернативних IPO джерел фінансування з огляду на стратегічні цілі компанії; вибір андеррайтера. Компанія-андеррайтер координує весь проект виходу на IPO, за допомогою якого визначають обсяги розміщення акцій, їхню ціну, площадки, структуру угоди, структуру інвесторів та ін.

Для українських компаній IPO до цих пір є явищем доволі рідкісним. Серед агропромислових компаній України вихід на IPO здійснила українська «Кернел Груп» – великий виробник соняшникової олії. Вона подала первинну публічну пропозицію акцій на Варшавській фондовій біржі (WSE) на суму 218 млн дол. США. Вихід на IPO на Лондонській фондовій біржі здійснив «Миронівський хлібопродукт». Завдяки цьому він залучив 322 млн дол. США [1, с. 3].

Ще одним незвичним для України, але досить перспективним, джерелом зовнішнього фінансування є лізинг. Причиною зменшення машинно-тракторного парку в сільському господарстві є низька купівельна спроможність підприємств АПК, що зумовлює нездатність постійно оновлювати основні засоби, а отже, незадовільний рівень технічного оснащення вітчизняного агровиробництва. Тому лізинг має стати ефективним інвестиційним механізмом оновлення основних засобів. Світовий досвід свідчить, що він є одним із ефективних методів інвестування, який дає змогу без різкої фінансової напруги підприємства забезпечити формування матеріально-технічної бази, та найпрогресивніших методів матеріально-технічного забезпечення. Лізинг дає можливість не залучати позичений капітал і не «заморожувати» власний, економити на витратах, пов'язаних із володінням майном, встановлювати за погодженням з лізингодавцем гнучкий порядок здійснення лізингових платежів. Лізинг – це економічно вигідніший, ніж кредит, завдяки відносно невисокому рівню лізингових платежів. Лізингодержувач може скористатися податковими пільгами: лізингові платежі відносять на собівартість продукції, включають до валових витрат і, таким чином, зменшують суму оподаткованого прибутку. За умови використання лізингу, лізингодержувачу надається можливість оперативного поновлення виробничих фондів за рахунок одержання в користування нового дорогого обладнання без його повної оплати.

Проте через недостатню розвиненість лізингового ринку України, він втрачає перевагу в нижчій вартості (оскільки ще не досягнуто ефекту економії на масштабі, окрім того, більшість лізингових компаній фінансуються за рахунок банківських кредитів, тому

не можуть запропонувати своїм клієнтам відсотки, нижчі від банківських), а залишається лише перевага в простішому оформленні угоди.

У західних країнах розвиток лізингових відносин підтримується державою, оскільки вони стимулюють експортну діяльність національних виробників, прискорюють оборотність капіталу, підвищують ліквідність підприємств. Лізинг тут є пільговою галуззю інвестиційної діяльності й особливим видом фінансування. Для держави фінансове заохочення лізингу є засобом стимулювання продажу нової техніки, постійного прискорення поновлення виробничих фондів, інтенсифікації розвитку національної економіки та підвищення її конкурентоспроможності на світовому ринку. За даними «Європейської Федерації Національних Асоціацій Лізингових компаній», у формі лізингових

операцій у Німеччині здійснюється майже 17 % усіх інвестицій, в Англії – 28 %, у Франції – близько 18 %, в Нідерландах – 11 %, у Швеції – 26 %, в Австрії – 20 %, у США – 30 %. Для України поки ще такі числа є недосяжними [7, с. 48].

Висновки. Проаналізувавши у статті такі зовнішні джерела фінансування діяльності аграрних підприємств, як банківські кредити, бюджетне фінансування, випуск акцій (кошти інвесторів) та лізинг, було виявлено їхні переваги, недоліки та особливості використання в умовах вітчизняної економіки. Окрім цього, було проаналізовано сучасний рівень розвитку цих джерел в Україні та у провідних економічно розвинених країнах світу. Таким чином, було виконано поставлені завдання та досягнуто мети роботи.

ЛІТЕРАТУРА

1. Андрійчук В. Г. Надконцентрація агропромислового виробництва і земельних ресурсів та її наслідки / В. Г. Андрійчук // Економіка АПК. – 2009. – № 2.
2. Безклубна Н. Л. Напрями розвитку лізингу / Н. Л. Безклубна // Економіка та держава. – 2006. – № 12.
3. Колотуха С. М. Кредитування сільськогосподарських підприємств як ефективне джерело інвестиційної діяльності / С. М. Колотуха, І. П. Борейко // Економіка АПК. – 2009. – № 1.
4. Марцишевська Ю. Л. Роль фінансово-кредитного забезпечення підприємств аграрного сектору / Ю. Л. Марцишевська // Економіка АПК. – 2009. – № 5.
5. Непочатенко О. Державна підтримка підприємств АПК через удосконалення системи кредитування / О. Непочатенко // Економіка АПК. – 2008. – № 8.
6. Підлісецький Г. М. Економічні проблеми відтворення основного капіталу аграрного сектору / Г. М. Підлісецький // Фінансові проблеми формування і розвитку аграрного ринку. – К. : ННЦ «ІАЕ», 2011.
7. Чабан В. Г. Лізинг в АПК як інструмент запровадження інновацій / В. Г. Чабан // Економіка АПК. – 2006. – № 3.
8. Чабан В. Г. Державне регулювання економіки в АПК : [навч. посіб.] / В. Г. Чабан. – К. : Знання, 2006.
9. Чугунов І. Я. Фінансово-економічне прогнозування і планування / І. Я. Чугунов. – К. : ТОВ «Поліграф Консалтинг», 2011.
10. Шкуратов О. І. Фінансове забезпечення інвестиційної діяльності в аграрному секторі економіки [Електронний ресурс] / О. І. Шкуратов. – Режим доступу : http://www.nbu.gov.ua/portal/soc_gum/Suek/2011_3/Shkurat.pdf.